

Boune anêye 2026 a teriotes et terios

Asteme ! novea limero
d' conte :
BE47 1036 0445 6780

LI RANTOELE

Limero 116 - ivier 202526

Gazete di prôze nén racontece ki rexe tos les troes moes, eplaideye pal
« RANTOELE », soce sins papîs k' a skepyî l' an 1996.
Avou l' aspalaedje del Federåcion Walonreye-Brussele

Foto: Jean-Pierre Van Overmeire

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaidou responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchestea - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 5€. Abounmint 1 an éndjolike 5€, papî 18 €, les deus 20€, etrindjir 25€, **d'aspalaedje 35€** - à conte IBAN **BE47 1036 0445 6780**, BIC GKCCBEBB.

Fotos às bouyotes po rire (Måjhnî, Blawete et Goffart)

Dji n'âreu nén d'vu tapér in côp d' pougne

An walon pa Jean Goffart

<== Dji n' âreu nén dvou taper on côp d' pougn dissu !

Dji seû binôje :

An walon pa Jean Goffart

dj'ê trovè l' racène câréye!

Dji so binâjhe : dj' a trové l' raecene cwârêye (ca cist âbe la a-st ene cwârêye raecene).

C'è-st-on vraî cèrèji d' vèladje, èle dwâme minme avou lès tchéns !

<==

C' est on vraiy cerijhî d' viyaedje : ele coûtche minme avou les tchéns !

==>

On m' a tolminme leyî prinde ene foto del machene a ployî les bananes !

On m'a tout d' minme leyî prinde ène foto del machine a ployî lès bananes!

An walon pa Jean Goffart

Dji tûze qui qwand c'èst qu'on rawåde ine djèrmale, li pé d'tot, c'èst d' supwèrter l' pwèrteûre 18 meûs à long !

Bon,...Po l' mons èlle èst bone po fé dès calculs !

- Dji tuze ki cwand c' est k' on rawåde ene djèrmale, li pé d' tot, c' est di sopoirter l' poirteure 18 moes à long.
- Bon ! Pol moens, elle est boune po fé des carculs.

Po esse seur di passer l' Sint-Valintén avou l' pus bele djin à monde, dj' a atchté on muroe.

Pou yèsse seûr di passer l' Sint Valentin avou l' pus bèle djint ô monde, ...

dj'ê ach'tè in murwè !

An walon pa Jean Goffart

Les riscrijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci aconté ostant les dnêyes di l' accint d' adlé Djodogne, ki l' ci d' après Lidje ou do costé d' Tchâlerwè. Asteme ! on î reploye telfeye des pus vîs mots ou des pus viyès picœurs di croejhete [traits grammaticaux] k' ezès mwaissès modêyes. Et rmete afeye ene pitite rawete !

Advins (I)

Coviete (Jean Cayron & Jean-Pierre Van Overmeire)

Fotofâves (Jean Goffart, Jacques Desmet & Christian Thirion) p. 2

Dins ç' limero ci (Lucyin Mahin) p. 3

Les Palestinîs co emantchîs ? (Lucyin Mahin) p. 4

Acsegnmint walon (Gilles Seraing) p. 5

Cope daegnrece di fotbal (Jean Goffart) p. 6

Tchârlote do Mecsike esteut Bedje (Roland Neuprez) p. 7

Kinoxhoz Bietmé L' Texheu ? (Gilles Seraing) p. 8

Belès-letes

Vicante (?) sitoële di beaté (Roland Neuprez) p. 9-11

Li waide do vijhén (Bruno Marée) p. 12

Aznavour, rivizité pa Blawete p. 12

Planteus d' toubak so li Smwès (Nelly Denis) p. 13
(Shûte p. 18)

Po rataker

Boune ey ureuse anêye

Eyet totes sôres di bouneurs a tertotes et tertos. Et, li prumî d' tot, ene clapante santé.

Dji waitrans, divins ç' limero cial, les avanceyes u les rescoulaedjes di 2025.

A l' eternâcionâ, ci serè les trompreyes k' i gn a divins l' acoidr leyonin fwait inte Trump et l' Hamasse, tot tchôcant l' Urope foû do djeu (p. 4).

Po nosse Beldjike tote etire, dji sayrans di mî fé cnoxhance avou nosse prumî minisse, et vey çou k' il a come idêye dirî s' tiesse (p. 8).

Pol Walonreye, c' est les novelès dnêyes po l' acsegnmint ki seront corwaiteyes pådje 5. Eyet on saizixhant spectâke avou des acteurs sins cnoxhance do walon ki djournut do Hinri Simon (p. 15).

Come on n' a ki l' bén k' on s' fwait, nos ârans bon å lére l' ârtike da Dominique Heymans

so les deus modêyes do « Djoû k' Monsieu a rivnou » (p. 16).

Li rfondou a ossu fwait ene crâne avanceye åd triviè do live do ministere so les noûmots. Ni tchictez nèn a-z evoyî vos trovas po 2026, divant l' 20 d' avri (p. 17).

Nos rpotchrans tolminme e-n erî : 25 siekes avou les pinsêyes da Lawo-Tseu (pp. 19-20) ; e 19inme avou l' vicâreye di Tchârlote di Beldjike (p. 7) ; pu å 20inme avou l' plantaedje del toubak so li Smwès (p. 13).

Adonpwis, avanci d' shijh moes, tot s' rafiçant, avou Ptit Louwis, di raguider li cope do monde di fotbal e moes d' djun (p. 6).

Po les cis ki lijhèt pus voltî les belès-letes, zouplez sol còp pådje 9.

Lucyin Mahin, li 13 di djanvî 2026

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont-st eplaidîs dizo libe licence CC-BY-SA 4.0 des Wikipedia.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront toditrossemint eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Les rcetes po lére li rfondou

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h a Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute-Ardenne) ; le suffixe -ea (fr. -eau) se prononce -ia ou -ê; én se prononce én à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat) ou î (La Louvière, Écaussines) ; ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje) ; oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, ou etc.); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège) ; oi se prononce wa ou wâ à Namur, wè ou wé à Liège, ôⁿ à Charleroi et ou^u à Nivelles, â se prononce au, â ou â selon les régions; ô se prononce souvent ôⁿ (presque on) mais ô ouvert a Namur (noté au), ou^u à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-

Sûre; sh se prononce ss à l'Est et ch à l'Ouest; oen se prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

(e)nd(è) (fr « en », partitif) se prononce (è)nn(è) sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd(è) (simplifié en d-)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî; reterer = rêtèrer. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : cerjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), r et y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe ; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le Dictionnaire de Bastogne de Michel Francard (1994).

Eternâcionâ

Kéne pàye po les Palestinîs ?

Li 9 d' octôbe, les Israyelîs et les Palestinîs sinît ene ahote al « Guere di Gaza », eclitcheye pà kidnapigne di civils israyelîs pà Hamasse deus ans pus timpe.

Li plan a stî etcherpinté pà prezidint des Estats Unis. Est çki ça vout dire ki les « Djancaisses » [Yankees] ni waerantixnut pus les interesses dâ Netaniahou ?

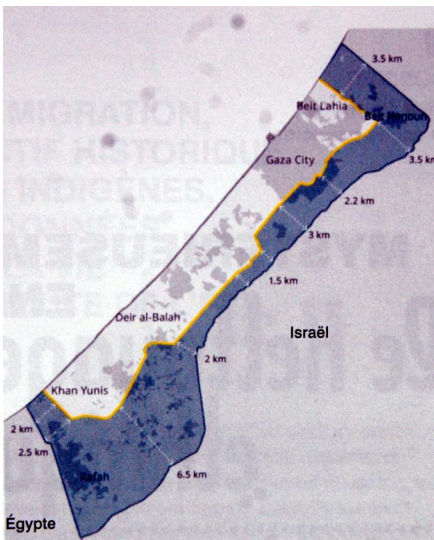
C' est l' kesse ki fourit dmandêye a Muhammad Shehada pa Gregory Mauzé. Li response est dins l' dierin limero 2025 del gazete del soce beldji-palestinrece Walonreye-Brussele, prezidêye pa Pierre Galand.

Catchî l' peupe-sipata

Nonfait, savoz ! Nonna ca nonna ! Li bea Trump est sûti assez po vey kimint fé plaijhi a Israyel, tot fjhant shonnance d' esse èn ome di pàye. (Paretreut k' i saye d' awè l' Pris Nobel, diâle m' arawe !)

Po dire li veur, l' acoid d' ahote-feu [cessez-le-feu] a stî atuzlé po leyî Israyel porshuve li djenocide. Asteure, i parvinèt a fé passer des mâlès keures k' i n' ârènt nèn sepou tins del guere.

Loucans ene miete li mape di Gaza asteure.

Li binde di droete, deus a shijh kilometres lådje, 42 âcint do teritwere, est vudeye di ses

dmorents. Les Israyelîs î distrujhèt les mājhons, ene après l' ôte. Çoula n' s' âreut sepou passer tins del guere, sins k' les rezistants n' atakénxhe les distrujheus. Asteure, gn a pus ene bale di tirêye pa on Palestinî. I n' ont k' a rwaitê les colons et les sôdârs ki bouxhèt tot djus. Et tchoûler leus ouys foû [toutes les larmes de leur corps].

Pé k' ça ! Si ene djin trevâtche li « djaene roye » inte les deus teritweres, ele pout esse dischindowe sol pî sol tchamp. Come ces deus efants la di dijh et doze ans, les frés Fadi et Jumaa Abu Assi k' alént cweri do bwès d' tchâfaedje e moes d' nôvimbe passé.

Trump asprove di mostrer k' il espaitche li shûte do djenocide. C' est l' veur ki, on còp les ostaedjes rindous a Israyel, gn aveut les estremisses ki vlént « fini l' ovraedje » et distruire tot Gaza. Mins asteure, brâmint des gazetes et tévés ni s' interessèt pus a Gaza. Portant, gn a nèn on djoû sins bombârdumint, ki towe co 5 a dijh djins, et pacô 50 a 100. Et çoula, sins k' on nel riprotche. Ni dedja l' dire â posse.

Li posse-frontire di Rafa est todi âs mwins des Israyelîs. L' aida ni passe k' â contegote, carculé djusse po n' nèn k' les djins crevexhe di fwin.

Dizârmaedje do Hamasse

Li plan Trump, deujhinme pàrtêye, est rashiou sol dizârmaedje do Hamasse. Ci-ci a accepté di s' rissaetchî do govienmint d' Gaza. Li sâvrité se-reut-st assurêye pa ene foice di 5.500 policîs etrinnés e l' Edjipe. Mins Netaniahou n' a mây permetou a ces-la d' intrer dins Gaza. Ni accepter li foice eternâcionâle k' esteut eto dins l' minme plan.

Avou ça ki li Hamasse n' a rén come contrupàrtêye. Gn a nole ricnoxhance d' èn estat palestinî k' il î pôreut djouwer politicmint. Li mouvment aveut atâvlé di rmete ses fiziks pitchote a midjote, raloyeymint a l' avanceye di l' estat palestinî. Tot shonne esse metou so rays po k' li Hamasse wåde ses âres. Adon, nosse bea Bibi (Netaniahou) elzî pôrè fé poirter l' dôlêye [rejeter la faute] ki l' plan Trump a fwait berwete, et porshuve li spata.

Rinetiaedje al doûce

Li tchessaedje-evoye des Gazawîs si fwait asteure al doûce.

Gn a on Israyelo-Estonyin, Tomer Janar Lind k' a-st amonté ene soce po fé ebaguer les Palestinîs, po 1000 a 3000 dolârs US al tiesse. I les evoyèt e l' Nonne-Afrike, e l' Indonezeye u e l' Malaizeye. Tot çoula, avou l' aidance d' Israyel, poy k' i passèt l' frontire a Kerem Shalom, avou tos les papîs k' i fât, dins l' otobusse ki les moenne a l' areyopôrt israyelî di Ramon.

Li 3 d' decimbe, Israyel dijha k' i rdrouvreut li passaedje di Rafa, mins djusse po les Palestinîs cwiter Gaza.

E l' Cisdjordaneye, todi l' minme djeu. Les colons, acpagnés des sôdârs ki les leyèt fé, atakèt les Palestinîs ki vont rascoder les olives dins leus tchamps. Et bouter l' feu a leus otos, et les rdinger a còp d' bordon. Del nute, i vont-st abate les olivîs. Tot çoula sins mây esse ramassés pa l' ârmêye ki divreut waeranti l' sâvrité lavola. Li 7 di nôvimbe, on-z aveut conté 259 sifwaitès atakes di rascodesus âs olives.

Mahin Lucyin, li 8 di djanvî 2026, a l' après des ârtikes do limero d' decimbe 25 di « Palestine »

Walonreye / acsegnmint

Les candjoints dins l' acsegnmint

Li Federåcion Walonreye-Brussele [FWB, efwébé] a les candjoints e trexhe [est préoccupée de réformes]. Dins l' acsegnmint, todi.

El minisse di l' acsegnmint, Valérie Glatigny, va fé intrer l' prumire anêye des sgondaires dins l' nouzome « Pake di Meyeusté » [Pacte d'excellence], dj' ô Bén li « Tronc commun », el mier programe po tertos.

Radjouter et rsaetchî

On radjoute ene eure di matemåte, ene eure d' « acsegnmint tuzançrece [culturel] ey årtistike » eyet deus eures di limerike.

Gn a des lçons ki vont esse risaetcheyes po compinser, come les cenes di latén, k' on rtrouvrè e l' deujhinme sigondaire, u co e l' troejhinme.

Gn a des djins ki rouscayèt ddja, plamour k' el latén c' est mo impòrtant por zels.

L' utilité d' on lingaedje dipind di l' uzaedje k' on ndè sait fé. Po les cis ki volnut studyî les lingaedjes ubén les durès syinces, li latén est ahessant. Metnant, po les cis ki vont divni schayteu [ardoisier, couvreur] ubén tchâfeu d' camion, saveur çou ki « *si vis parcem para bellum* » vout dire ni les va nén aspaler po n' nén awè må leus dos ubén demarer leu rôlant éndjin [véhicule].

Tos les scolîs åront les minmès lçons, sins rwaitî a leus competinces ubén leus idêyes po leus cârires a vni. Ça, ci serè po pus târd (kécfeye trop târd, diront dâcuns).

Po-z acsegnî les minmès sacwès a tertos, ci sreut Bén di rmete li schoûta (diciplene) å cour del classe. On voet Bén k' les adocrexhants profitèt do manke di straegnté [sévérité, rigueur] po çou k' est d' l' uzance di studyî eyet do serieus di s' mete a l' ovraedje. Pôre-t on, infén, stater d' ôre

ene classe di prumire sigondaire, k' on î åreut oyou zûner ene moxhe

des « wesh »¹, al môde des rapeus ki fjhèt d' leu nez tot s' kidujhant come des calins [bandits]. U come des acteurs di fouytons d' tévévicance.

Tijhnaedje e scole

Pôreut vali k' les djonnes djocrént avou l' tijhnaedje e scole [harcèlement scolaire]. Ça cmince sovint pa des rmarkes so les mousmints, li groxheur, des difâts fizikes, ene mwaijhe odeur do coir, on dzodorant bonmartchî, on drole di prononçaedje u des flotches di francès. Pus târd vénrè li harcelmint pol seke.

Asteure, li tijhnaedje dins li scole est pâr rafoirci pa l' evoyaedje di messaedjes so les Rantoeles di soçnaedje [réseaux sociaux].

Li rujhe, c' est ki sacwants acsegnant·e·s fwaîynut shonnance di n' rén vir ubén di n' rén ôre.

Ça va des côps si lon k' i gn a

1. [NMS] « wesh », c' est on noûmot do francès des scolîs d' France et d' Walonreye-Brussele, ki s' dit come « oufti ! » e walon. I vént kécfeye di l' arabe marokin « wach...? » ki vout dire « est çki...? », pal voye do djârgon des forbots d' Paris. Dji vos l' dene po çou k' ça m' costêye.

des bâsheles ki s' metnut a fé [se suicident], cåze d' on secsimessaedje. Çou ki, sovint, distrût ene famille.

Nouv côps so dijh, l' efant k' a anoyî l' victime n' est nén codâné a fé del prijhon. I doet djustice shuve ene « fôrmaçion ». El famille del victime, leye, ele sait djustice broyî s' må

[prendre son mal en patience] tot tournant ses pôces.

E sgondaire dizeutrin

Rola, les acsegnants divront ovrer 22 eures, e l' plaèce di 20 asteure. L' adierça oficir : fé come dins li sgondaire dizotrin [inférieur].

On-z amete [soupçonne] l' efwébé di voleur fé des pitès spâgnes po-z amidrer årtificielmint ses statistikes. Come si les professeurs ni divrènt nén ossu, foû-z eures, aprester leu layusse, coridjî les foyes d' intero, evnd. Eyet fé l' voyaedje inte deus scoles sol minme djournêye, po les cis k' ont des eures a gâtche ey a droete.

Houte di çoula, pol mancance d' acsegnants, el ministere les va fé bouter disca 67 ans. Çou ki va dandjreus fé crexhe el nombe di poenteus.

D' èn ôte des costés, ci n' est gote åjhey por zels di fé ôtrumint, ca l' FWB èn sait awè des liârdès come les redjons. Oyida, ele ni pout ddja lever des taces. Adon, ès boursète dipind des dringueles del Redjon.

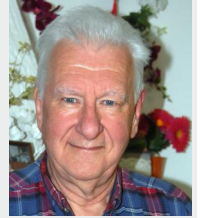
Djîle N. Seraing, li 4 di djanvî 2026, avou des esplikêyes di rawete da Souzane Mahin

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (76)

Tiraedje del cope do monde

El mårdi cénk di decimbe di l' anêye passêye, c' esteut l' tiraedje à sôrt del cope do monde 2026 di fotbale. Ça s' passêve a Wachinton Dîcî avou l' prezince do prezidint Trump.

Ci-ci s' î a co fwait rmarcker come a si abitude. Gn aveut la eto el prezidint del Fifa, Gianni Infantino. Lu, po froter l' mantche da Trump, i lyi a ofri ene nouve medaye k' il a edvinté : el cene del Fifa del Pâye.

Cwarante-ût ekipes

Pitit Louwis tineut l' gazete dins ses mwins. Gn aveut ene dimeye eure k' i rwaitive el pådje consacrêye al cope. Bén seur ki tos les cwate ans, l' ome ratindeut çoula come on tchet après ene soris.

Tout d' on côp, l' ome sôtele do fâtûle.

– *Cint et cwate pârteyes, ça ndè vât les poennes !*

Fât dire k' on passe di 32 a 48 ekipes. On pôreut eto dire k' el cope do monde s' ertrouvè dins troes payis : les Estats Unis, mins eto el Canada eyet l' Mecsike. I ndè faleut nèn dpus po ki Ptit Louwis s' evâye d' ès comintaire :

– *Nozôtes, on s' î conoxhe dins les canadas ! Ça srè ça pus âjhey po wangnî !*

Po ndè rvini à spòrt, si on dvize di chifes, ça srè doze gropes di cwate payis. I djouwront dins saze veyes : deus e Canada, troes e Mecsike eyet les ôtes ezès Stats Unis.

– *Dj' a co sovnançe del cope do monde às Estats Unis e 1994 inte l' Itåleye eyet l' Braezi.*

C' est nèn seulmint les trokes d' ekipes k' ont stî saetcheyes,

mins avou ça, gn a l' calindrî des matchs k' a stî disvwelè vint-cwate eures pus târd. C' est l' vrayi k' i gn a yeu des traeyins po-z adinjner tot çoula avou les coisses d' eure [fuseaux horaires]. Paregzimpe, po no payis, i gn a on discaedje di 9 eures pa rapòrt al coisse ouwess des Estats Unis. Ci n' serè nèn âjhey po les sopoirteus dimorés à payis vir leus djouweus favoris.

El prumire pârteye do tournoe ès djowrè à ståde di Mecsico inte el Mecsike eyet l' Afrike do Sud. Ci serè el 11 di djun.

El dierinne pârteye, el finåle, dabòrd, elle ès frè el 19 di djulete dins l' eståde di Noû York à Noû Djersai.

Bén oyi, on pitrè dins l' rond balon dins des stâdes mitikes come les cis di Mecsico, di Toronto ou di Lossandjelesse.

El wangnant àrè djowé 8 pârteyes divant d' cwefer el corone.

El tinant do tite l' an 2022 à Catâr, c' esteut – raplez vos ndè – l' Årdjintene k' aveut adon batou el France dins ene teribe pârteye ki s' aveut fini pa on scòre di troes a troes, po-z ariver a ene victwere às saetchîs des penaltis. Les mwaisse del Fifa divènt tchoezi inte saze gropes di troes ekipes oubén 12 gropes di cwate.

C' est l' deujhinme sistinme k' il ont relî. A sawè ki les deus prumîs di tchaeye troke eyet les ût meyeus troejhinmes seront cwâlifyîs po l' tou shuvant.

Ptit Louwis dmoreve a clapé so l' tâvlea avou les gropes eyet bén etindou co ene miete di pus dissu l' poule G, el ci del Beldjike.

– *Ça dvreut esse..., ça va passer come ene lete al posse !*

Il est djusse k' avou des adviersaires come l' Edjipe, l' Iran eyet l' Nouve Zelande, i n' divreut pont awè d' traeyin.

Ptit Louwis, todi dpus so ses niens, s' ala vudî ene djate di café. Radmint, i cora fé des croes e calindrî eyet çoula àzès dates des 15 et 21 di djun. Les pârteyes des Bedjes s' î djouwront a Seattle eyet a Lossandjelesse a nouv eures à niût. Po l' troejhinme, conte el Nouve Zelande a Vancouver, i s' fâre lever timpe avou l' cominçmint a cénk eures à matén.

« Cwand on inme, on n' conte nèn ! » lâchive l' ome dedja tot foufouye.

Mins i s' fât bén ployî à calindrî.

Cwand on pinse ki c' est l' prumî côp di l' istwere del cope do monde k' i gn àrè 48 ekipes ki djouwront à moens troes pârteyes. Les

hôts diridjants do fotbale trovènt dispu on moumint k' i gn aveut brâmint trop d' ekipes di l' Urope di cwâlifyees po l' cope do monde. Et nèn assez des ôtes continints.

– *Vivmint el mitan do moes d' djun !*

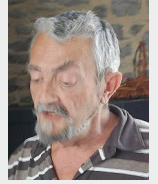
Come Pitit Louwis, nos ratindrans co sacwants moes avou l' espwer di vir nos ptits Bedjes daler l' pus lon possible.

Jean Goffart, el 14 di decimbe 2025

Istwere

Ene princesse k' on a on pô rovyî

Binamé Bon Diu ! Ké bê ptit cwén d' Årdene ! Wice crexhèt tchinnes ostant k' on ndè vout. Ådzo des tchinnes ? Des tcheneas...

K' ont i veyou ? Leu schoice amina l' peleu, ki les mina à broyeu, wice ele divnît do tan, so les peas, po ndè fé do cur. Ci cur la âreut polou fé des carnassires, po les efants aler a scole.

MINS Napoleyon III nd ayeut mezâjhe po ses sôdârs. Vo ndè la ene, di destinêye !¹

Et nosse princesse ?

Ene ôte destinêye : Tchârlote, feye di nosse rwè Yopôl Prumî, princesse di Beldjike, k' on dna a mariaedje a Miyin, frê d' l' impreur Tchantchès-Djôzef d' Otriche. Si bouname accepta di divni impreur a s' toû, mins do Mecsike.

Kimint çoula s' fijha-t i ? Li Mecsike s' ayeut rindou libe des Espagnols, cwand li djinti binamé Napoleyon Prumî ayeut distrût et broyî si vijhén d' ådla les Pirenêyes.

Leyans so l' costé les govienmints ki s' ont sujhou, impire, republike, revolucions (ki s' produjhèt l'avâ ostant ki des betrâles so Wareme), et tchik et tchak.

Å mitan do sieke (li dijh-nouvinme), Benito Houwarresse esteut mwaisse do payis. MINS i lyi mankéve çou k' i fât ådzeu d' tot : des çanses. Çou ki fjha ki Francès, Espagnols, Inglès, ni veyant vni li rtoû des brokes k' il avint prusté, riviersît l' redjime, po rivni a ene monartcheye.²

«Oufiti ! Wice est ele, nosse Tchârlote, divins tot çoula ?»,

marieye a 17 ans

m' alez vs dire.

Munute, potiket ! Ni breyoiz nén. Dj' î arive.

Ele divna imperresse do Mecsike, volant di tot s' cour raminer l'avâ on sistinme di rweyâlté et d' fwè catolike.³

Mins Miyin n' esteut nén si populaire, et les mouvments d' revole esclatént patocosté. I lyi a falou uzer del foice po mintni l' polance e l' plaee. Et sav Bén cwè ? Deus meyes sôdârs vinît d' Beldjike, avou shijh meyes Otrichyins, po-z aidî les imperiâs.

C' est insi ki do bon cur d' Årdene si rtrova di l' ôte costé di l' oceyan. Dirè dj' ki c' esteut pol bon costé des margayeus ? Dji n' oizreu. On fizik a deus costés, et dji n' sohaite a nouk d' esse u padvant, u padrî. Kî fât i plinde : li ci ki towe, ou l' ci k' est touwé ?

Ene pitieuse fén

Bon ! rivnans a nosse princesse. Tot crake por por leye et s' bouname. Ele si doet sâver foû do Mecsike, et rivni e-n Urope. Mins ele sofrixha si télmint ki s' tiesse, si pôve tiesse k' esteut si bele, n' esta pus d' adroet åddins. Fât dire ki s' Miyin ayeut stou egzecuté, fuziyî pàs revinteus.

Ene racontroûle [anecdote] (veure u mådjinêye, dji n' sai) : Tchârlote ayeut sogne po s' veye. Ele tuzéve tofer k' on l' pôreut epwezner. Dedja e Mecsike, ele s' ayeut dimesfiyî d' el nouriteure et des abwessons k' on lyi sierveut. On djoû, ele diboula amon l' Pâpe, Pie IX, et s' djeta so l' amagnî do Sint Pere. On-z a diagnostiké ene sôre di paranoya, et si famille li fjha raminer e l' Beldjike.

Ele finixha s' veye å tchestea di Bouchout, e 1927, nén foirt lon di wice ele ayeut vnou å monde (a Låken).

Ele contéve 87 anêyes d' ene veye ki n' fourit nén si ureuse k' on l' âreut yeu pinsé å cminçmint.

On a fwait kékes fimes so s' veye, et minme èn operâ.

Roland Neuprez, li 25 di nôvimbe 2025, tecse prezinté às scoles di Bive (scoles pàs scolîs); li mwaisse sicrijhaedje e-n ortografeye Feller-Neuprez est so Wikisourd (adresse p. 18, pu alez sol pådje « Oteur:Roland Neuprez »)

1. Cist adrovaedje la respond al prezintâcion d' on peloe d' oxhea [couteau à écorcer en os] pa Lorint Dabe dins l' cours di dvant às scoles di Bive.

2. Po dire li vray, les Inglès et les Espagnols trovît a-z arindjî les bidons. Gn ayeut k' les Francès ki dmorént sins rén. Napoleyon III tuzéve adon a fé ene colneye e l' Amerike bijhrece po scontrer les Etats Unis. Il esteut dandjreus mirâcolieus ki s' grand-pere ayeut vindou l' Louwiziane às Amerloches.

3. Les Mecsikins vinént di declarer ene republike layike (constitution di 1857).

Beldjike / Politike

Bart, wie zift gij ?

Dandjreus k' tertot el conoxhe, el Bart De Wever. I sreut ddja bén tins, asteure, veyanmint k' il a divnou l' prumî minisse del Beldjike.

Kî estoz, vos, Bietmé ?
Et pa ké sint avoz divnou prumî minisse ?

Nolu n' a stî dins l' cabu do rwè po sawè pocwè k' il a tchoezi on teribe flamingant po moenner l' federå.

Tourneu d' cazake ?

Çou k' on sait, c' est k' Bietmé l' Texheu (ratournaedje di Bart De Wever e walon) a, pitchote a midjote, candjî s' tecse.

La bénrade vint ans, c' esteut l'ci ki hâsplève [*agitait*] sins rasta li *Zwarte Leeuw van Vlaanderen*, dj' ô bén : li drapea flamind.

Mins, al dilongue do tins, el menir d' Anverse s' a racoejhi [*calmé*] avou s' volté di dislaxhî l' Flande del Beldjike. Et d' awè li plat payis da Jacques Brel por lu tot seu.

A stou on tins, il enonda l' atuze do confederalisse. Ès-n idèye, c' esteut d' copårti câzumint totes les compe-tinces e deus, âré les pus riscantes pol sâvrité [*sécurité*] do payis.

Come moenneu do payis

La k' enute, Bart De Wever moenne l' oto « Beldjike ». Taiss k' i gn a pacô des crevaedjes du pneus ubén des rujhes mecanikes.

Sacwants rwaiteus pinsèt vol-tî k' el borguimwaisse d' Anverse n' est k' on tro-djan. Vos sovnoz do tchvâ d' Trwè ? Les sôdârs greks avént moussî dins on nou-zome tchivâ. Pu dissidjî Trwè [*lever le siège*], tot leyant l' êndjin divant les murayes di leus innmis. Ces-ci, croyant fé mwin basse so ene machene di guere abominâbe [*gigantesque*], l' ahertchît dins l' veye. Del nute, tins k' les ôtes fiestixhént leu

« victwere », les Greks mous-sît foû do « trodjan », et prinde li veye, simpe come bondjoû.

Sifwaitmint, De Wever freut shonnance di rén po rapontyî ene Beldjike pus capåbe di s' schâyî a deus [*se séparer*].

Ârént i toirt cwand on louke el rifôme do poentaedje ? Li Walonreye conte brâmint pus d' tchômeus k' el Flande. Epwis, ça n' est pus l' Office Nâcionâ d' l' Ovraedje (ONEM) – dj' ô bén l' federå – ki va payî l' poentaedje.

Tot conté tot rabatou, ça a tot l' air di esse on toû d' rossea tchén po fé passer les costindjes do federå âzès comenes, pus spepieuzmint a leus cépyaèsses (CPAS). Ça fwait : apôvri l' Walonreye dipus k' el Flande.

D' èn ôte des costés...

...les decidaedjes prindous disk' asteure ni shonnut nén apontyî ene setinme rifôme di l' Estat. I fwait målâjhey d' î vir ene volté d' otonomeye del Flande. Houte di çoula, onk des grands camas Bietmé, Theo Francken, ni tchictèye nén a fé del riçlame po l' Disfinse bedje. Nole sogne

[*crainte*] d' alouwer les liârd do payis bicintnaire, mâgré ki l' pus grande pårt vént del Flande. La sacwants anêyes did cial, Francken âreut motoit pretchî èn ôte pretchmint.

Djouweu d' teyâte ?

Li djeu preferé da De Wever, c' est di s' mostrer so les rantoeles di soçnaedje [*réseaux sociaux*]. I pârtaedje çou k' i fwait d' ses djournêyes, come nonante à cint des inflouwinceus. I n' si djinne nén po-z eplaidî des kéntes : shofler sol cawe d' ès tchet tot sindjant on flûtisse, djâzer âs djins e s' nipant a Sint-Nicolai, et vos nd âroz.

I shonne ki c' est s' grand plaijhi di djouwer à sotea do rwè [*faire le bouffon*].

Waerantixheu des cwârs bedjes

Dins l' afwaire del saizeye des fonds rûsses estitchîs dins Euroclear (èn atâvlaedje di l' Union Uropeyinne po s' ripayî po ses costindjes e l' Oucrinne), nosse prumî minisse flamind del Beldjike ni vout nén. Paski pocwè ? Il a sogne k' ès payis doeye payî l' facteure, ca ces fonds rûsses la sont-st edjîstrés a Brusseele.

L' ancyin prezidint del N-VA nos rmimbere bén on moenneu del Chine del fén do vintinme sieke : Diang Zeumîn. A l' epoke, totplin l' avént prindou po l' enocin catoize di l' Azeye levantrece. Vacobén k' c' est lu k' a rcandjî l' Chine comunisse do Pere Mao Tseudon e-n ene economeye estaticmint capitalisse. Ça a comincî avou des solés et des cacayes eyet ça a porshuvou avou des sûtifones, des vweteures electrikes, et tchik et tchak.

Djîle N. Seraing, li 26 di decimbe 2025

Li Rantoele às belès-letes

Limeró 71 (rawete al Rantoele l° 116, moite sãjhon 2025-2026)

Les tiestous ki volnut co travayî tot seus ni vont pus rade assez. Do tins k' i dmeurnut dsu plaeece et k' i rescoulnut sins l' vey, les hardis avancixhnut a grandès ascoxheyés

(Jules Fizez, divanzouve di « Istwere di Biemrêye », live imprimé a Mtet e 1971, p. 12).

Sitoele

Ene sitoele ! Cisse djonne feye end esteut one. Nole comparãjhon ni s' pôreut mådjiner cwand k' on-z aveut avou l' bouneur di fé s' kinoxhance.

Li stoele est rlujhante, veyãve di si lon dvins l' noere nute. Ele ragaiyixh vos ouys, vos idêyes, vosse cour. Mins elle est froede ostant ki l' tchande de di glaeece, et distante avou tos ses admireus.

Dj' endè sai djãzer d' åddins. Sins rén fé, ele mi distrujha les ouys ; dji n' veyeu k' leye. Ele mi distrujha l' cervea ; dji n' poleu pus pinser clairmint cwand dji tuzéve a leye. Ele mi distrujha l' cour. Nole feme, nole bãshele n' atiréve pus mes dzirs.

Et si dj' el di, djãzant dispoy mi sitouwãcion personele, fãt-st ossu dire ki ns esténs tertos edoûlés, l' etindmint aveulé et l' volté sins pus nole foice.

Wice l' a dj' escontré ? Ns avéns ene pãjhûle pitite plaeece, on pô ritraite, nén lon des boulvãrds. « Li Ptit Torea » esteut la po nos ragaiyi, boere on cõp, schoûter del muzike, quintchî on ptit pô cwand ça atouméve. Nos î aléns après li spectãke, télfeye après l' cinema. Ene sicrete plaeece : on poleut djãzer di nosse shijhe, magnî on boket trankilmint. Nos n' avéns nén des abitudes di guindaye ; ene bire o deus nos sufixhént.

Ci swer la, elle intra e l' bresreye tote adawiante, pus bele k' ene fleur o k' on pãwion. Nouk di nozôtes ni l' aveut veyou dvant. Nouk di nozôtes ni sepeut si no. Nouk di nozôtes ni cnoxheut si rowe, si

adresse. Et leye ni rloukive nouk di nozôtes.

Ele nos fjha tourner l' tiesse. Tchæeke di nosôtes lyi åreut volou djãzer, riçure on doûs rgãrd di ses beas ouys, sinker [*offrir*] on vere o on ptit amagnî, saveur kî elle esteut, et pocwè elle aveut vnou voci.

Froede, aveu dj' dit ? C' est co trop pô dire : por leye, nos n' egzisténs nén.

Çoula dura des djoûs, des samwinnes. Dji pou dire ki, tins do teyãte, di l' operã, do fime, nos tuzéns ådzeu d' tot a çou ki vénreut **après** : li ptite bresreye, li merviyeuse djonne feye sins pareye. E l' plaeece d' admirer les acteurs, les replikes, les airs, les decors, nos esténs dvins nos sondjes, nos espwers ; nos sohaiténs mirãke. Tertos, ns åréns volou pãrti on tot ptit boket di si atincion, accepter bén modesmint li moende mot. Mins, basta ! Rén, et minme rén di rén. Nos ndè doirméns pus, et n' poléns dju djãzer inte di nozôtes ki d' leye. Leye. LEYE !

Les ôtes djonnès djins nos shonnént bén biesses di nel nén kinoxhe, et d' tuzer a nimpõrtu kéne sakî, sãf leye. Por nos, il estént vudes. Leus veyes n' avént pont d' bon sinse.

Kimint !? Kimint a dj' polou !? Kimint a dj' oizou !? Dji n' el sai ddja mi-minme, et dj' so seur ki dji n' el seprè djamã. On mirãke ? Ene foleye, purade. Mins si télmint binureuse ! Tote mi veye, dj' endè rmerceyrè l' Cir. Minme si asteure, ci bouneur la a rfondou e lâmes.

A l' fén del swerêye, elle aspitéve,

s' aléve ashir e-n ene coine on pô rtirêye, nén tot près do contwer, o do l' plaeece wice on danséve, et k' nos loméns grandiveuzmint « li pisse ». Ele beveut on vere di té et pictéve kékes réns-do-tot, tchipses o rosteyès grinnes di cacawete, o d' grand solo [*tournesol*]. On n' el veyà m'ay magnî on vrayi ripas.

Ci djoû la – djoû beni ! – elle intra on pô dshoflêye, come si elle aveut dvou cori, et s' ala astaler so si abitouwele tcheyire. Dj' el veyà si télmint troublêye – mins pocwè ? – ki dj' prinda tot m' coraedje, et lyi poirta on vere di té al minte, come elle aveut acostumaedje. Mondju ! Ele ni rfuza nén. Si loucåde et s' vizaedje mi djhît on djinti merci. Dj' n' mi oizeu nén ashir, mins d' on ptit côp d' minton, ele mi fjha sene di mi vni mete a costé d' leye. Do côp, dji rovia l' bire ki dj' aveu leyî padrî d' mi. Rén, mins rén, ni m' âreut polou fé cwiter ç' paradis, et diminouwer m' totâ bouneur po nimpôrtu kéne preyocupâcion. Li feu âreut polou prinde divins l' estaminet, les meurs croûler pa on tronnmint d' tere, o des côps d' canon sclater, dji n' âreu ddja cwité m' plaeece.

On pô djalots – compurdoz les ! – mins binamés, mes camaerâdes nos leyî e pâye. Dj' n' oya nole di ces riyotreyes on pô lourdinasses, o minme grossires, ki m' ârênt seur djeté fou dmi, et k' ârênt polou fé del poenne a l' estchantante princesse.

Tot dmanant galant et siervûle, dji n' djâzéve waire, sogne di mostrer l' volcan ki broûléve e mi. Leye n' esteut nén pus babiåde et nos n' avans discandjî ki kékès râles paroles, e des foirt coûtès frâzes.

Et, tot fruzixhant, dj' a-st avou l' coraedje – ây dji l' a-st avou ! – po on bea doû slô, di lyi prinde li mwin et d' el miner viè l' pisse. Elle accepta et vna avou mi po danser on pô. Li rinne ni meskeya [*ne se priva*] gote si plaijhi, et çoula dvins les bresses d' on mandaye come mi !

Avans ns djâzé ? Dji n' m' endè sovén nén. Ses rgârd, ses sorires, les mouvmints di ses tchveas, çoula m' suffixheut. Cwè çki des mots ârênt polou aminer d' pus ? Ele mi shonna tote recrestêye, si respirâcion ridivnowe normâle. Portant, dji fouri saizi pa l' blankeur di s' tint, come li ci d' ene sakî k' âreut stou malåde, et dmani e s' manaedje o Bén e l' ospitâ, sins vey l' âdfoû. Si pea n' aveut seur pus veyou l' solo dispoey ene boune hapêye. Mins ele n' esteut nén moens bele po ça, et cisse pâleur rivalijhive avou l' riglatixhance di l' emay di ses dints.

Dji n' mi poleu nâjhi di l' admirer, d' el contimpler : li gris bleu d' ses ouys, li nozêyisté [*charme*] d' ses orayes, li delicatesses di ses doets, li finesse di s' tchivleure, brene on pô rodje...

Dj' âreu volou ki ç' moumint la duraxhe tote l' eternité...

D' on côp, ele mi louca d' apeurés ouys et djha : « Dj' doe... ». E l' sigonde, ele n' esteut pus la ! Cori a l' ouxh del bresreye, loukî les deus costés del rouwale : disparexhowe ! Ritournant emey les ôtes, dji dmora mouwet ; nén mâlâjhey di saveur ki m' vere dimana come il aveut stou. Nén mâlâjhey nén pus d' mândjiner ki dji n' doirma gote cisse nute la.

Ki fjha dj' les shuvants djoûs ? I m' shonne ki dj' a magnî, ki dj' m' a lavé et raezé, dj' a shvou les cours. Motoit. Nole claire sovnance.

Ci n' esteut nén l' ideyâl po m' morâl, mins des camaerâdes avênt pirlodjî [*prêché*] ki dji rprindaxhe nos abitudes di dvant. Li spectâke houte, nos nos rdjondéns â Ptit Torea, les ôtes comintant li messaedje et l' djeu des acteurs ; mi, li tiesse e l' air et l' cour todi racafougnî.

Dji bevêns nos bires, li poite si drova : leye ! Elle aveut rivnou ! On ptit hoslaedje del tiesse po tertos, on ptit sorire por mi, ki djheut : « Pocwè dmani lâva ? Ni m' leyoze nén tote seule ! ». On djonne tchéen k' on lyi ofrixh ene rondèle di sâcisson n' âreut nén shvou avou ostant d' ricnoxhant

plaijhi. Ele m' âreut cmandé di griper so ene tâve et d' cokeriker, dji l' âreu fwait pus ki voltî. Mins ele si continta di tapoter, di s' delicate blanke minote, li vroûl del bankete, po ki dj' m' ashiyaxhe djondant leye.

Elle accepta, come l' ôte côm, ene djate di té, k' ele lâma a ptits goirdjons, d' ene si plaijhante manire. Mins ele ni vola rén etinde a propos d'ene pitite eurêye.

Dji temta d' aprinde on pô pus sor leye, mins ele ni resonda a nole di mes kesses. Rén ki s' pitit no : Ivania. Rén so di wice ele vineut, si mestî, si adresse... Dji dmana Gros-Djhan come divant. Cwand l' djate fourit vudeye, ele pona [déposa] s' mwin so mi dvant-bresse, et ses ouys mostrît li coine adjinceye e mitan des tâves, po-z î poleur danser. Co on côm, âdzo des loumires del pisse, dji nota l' pâleur di s' pea, come li cisse des grandès madames do tins passé. Ci n'esteut nén malârdieus, mins rapinséve li fråjhûlisté d' on ptit oujhea so l' boird do niyâ, d' on petale di bleus ouys-d'-andje [myosotis], d' ene pitite dihotante [mourante] blame, presse a leyî l' tchande.

Des slôs, kékès valeses o tangos. Mirâcoleye et pâjhûlisté. Si l' muzike divneut pus tapante, pus rocante, nos ns aléns rashir, rawârdant k' ele ridivnaxhe pus coeye.

« O ! dji doe... » Elle esteut ddja-st evoye ! Sayî d' el porshure, mins rén a fé. Dji rintra, prezint d' coir, absint d' pinsêyes. Sins s' moker li moens do monde, on camaeråde m' ascoya : « Nosse Zavî a trové s' Cindriyon. »

Dj' aveurixha l' eure. Ci n' esteut nén meynute ; purade ene afwaire di deus eures et dmey. Â prumî côm, dji n' aveu nén pinsé a loukî m' monte.

Sacwants djoûs evoyes, et on foirt bon fime, « Li shijhinme sinse ». Li Ptit Torea, come tofer. Nos djâzéns do suspinse, del muzike, di ciste idêye di fé vey des moirts a ene sakî ki n' est pus do monde des vicants. Li djeniye di Shyamalan, li djeu da Bruce Willis et d' Osment, les decôrs. Nos ns

ocupéns a discrire, dismonter, admirer. Et Leye fourit la, sins k' on l' euxhe veyou o etindou ariver !

Come si ç' aveut stou réglé, décidé d' avance, nos nos rtrovîs a costé onk di l' ôte so l' bankete, si vere di té dvant leye, et mi ene trapisse, sins aveur rén cmandé a nouk. Dji rsaya d'el fé djâzer d' leye, n' âreut ç' sitou k' on ptit pô, mins ele sepa scoirner evoye mes kesses et mes messes. Tot çou k' dj' aprinda fourit k' elle inmève li té, nén trop di souke, et l' sipitante aiwe ezès tchôds djoûs. Nole preferince, nole ahâyance po l' nouriteure. Çoula m' acsegna ossu ene ôte sacwè. Adon ki rén a si aspet fizike n' indikéve ene sakî vnowe d' on londjin payis, ki clairmint ele n' esteut nén oridjinaire d' Afrike, di Chine, do Mecsike, o, pus près d' amon nozôtes, do Magreb, di Scandinaveye o des payis slaves, si accint m' el fijha pinser Rouminne, Yougoslave, motoit Bulgâre o Hongrresse. Si couleur di tchivleure, si manire di s' moussî, si ptit no, minme, n' î estént nén opôzés. Disca ses kékes râles djowions, k' estént bén ovraedjîs, mins nén clincants. Vos lzî âriz âjheymint dné del Dimwazele, o del Contesse.

Kékès danses, des plaijhants ouys, ene rizete. Dj' aveu tot po-z esse bén ahâyî [satisfait], mins ene sacwè mi tourmintéve : wice bizéve-t ele evoye, et avou ké moyén ?

Et ene ôte transe mi dzôrnéve : wice vikéve-t ele, et di cwè, cwand ele n' esteut nén emey nozôtes ?

Des côm k' i gn a, on-z apice èn oujhea, mins po cnoxhe li niyâ, on l' lait revoler, tot riscant d' el piede. Kî acsegnrè às umins a s' continter d' ouy, sins s' tracasser d' ir, o po dmwin ? Serans ns on djoû sûtis ?

(a shuve)

Roland Neuprez, sicrît e moes d' djulete 2024; mwaisse sicrijhaedje so Wikisourd (adresse p. 18, pu metoz « Suteûle »)

Li paxhi do vijhén**Ir co todi**

I. Cwand l' bea gayet n' a pus l' loyén so
les coines,
Cwand, dins l' manaedje, li feu sacré e-st e
pane,

À ratind-tot, il è va vey les comeres,
Tchoezi ene djonne po replacî s' viye
troupire.

**L' yebe est todi meyeuse dins l' paxhi do
vijhén.**

II. Tot refoirci, tot binâjhe, l' apoticåre !
Avou l' djonne feye, i s' prind po on
rastacwere.

Troes côps so cwate, il a rtoumé so co pus
pire.

I rlouke dedja bin lon padrî l' bârire.

**L' yebe est todi meyeuse dins l' paxhi do
vijhén.**

III. Nosse grand gayård, pinsant k' il aveut
l' pratike / D' ene bele djnixhe ki tneut la
si ptit botike

Lyi a stî fé a deus mwins si courtizaedje.
Mins sins les liårds, i n' a pont yeu
d' rimerciyaedje.

**L' yebe est todi meyeuse dins l' paxhi do
vijhén.**

IV. Sins s' disgoster il a stî vey après ene
ôte. / So internete, il a minme sitî a
maråde.

I s' a tapé totes les frumeles del planete,
Todi pus lon, sins nd awè plin ses guetes.

**L' yebe est todi meyeuse dins l' paxhi do
vijhén.**

V. On stipe par ci, on stape planté pa
padrî, / I n' vike pus ki po nd awè ene
boutcheye.

Il a tchai moirt à mitan d' ses berôlaedjes
Po lyi fé plaijhi et po s' dierin voyaedje,

**On l' eterrè do côp... dins l' paxhi do
vijhén !**

Bruno Marée, e moes d' djulete 1997,
po ene tchanson tchantêye pa †Léon
Collignon.

I. Ir co todi, dj' aveu vint ans. / Dji
candozéve li tins, / et djouwer avou
l' veye, / come on djowe po l' amour. / Et
s' vikéve dju del nute / sins m' rinde
conte ki mes djoûs / bizént voye avou
l' tins.

II. Dj' aveu télmint d' idêyes / ki sont
dmanowes e l' air. / Dj' aveu des
esperances / ki sont totes enûlêyes. / Et
dji dmane tot pierdou, / et dji n' sai wice
aler, / les ouy tapés so l' cir, / mins l' cour
metou al tere.

III. Ir co todi, dj' aveu vint ans. / Dji
ctapéve pâr li tins / tot tuzant l' ahoter, /
po n' nén l' leyî ndaler, / et minme
dimani dvant. / Dji n' a fwait ki d' cori, /
et dji so foû d' alinne.

IV. Tapant djus tot l' passé, / et trimlant
po l' avni, / dji meteu padvant mi /
tertotes mes djâspinreyes. / Et dji dnéve
mi pinsêye, / ki dj' voleu esse li boune, /
et po blâmer tolmonde. / Et dj' end esteu
binâjhe.

V. Ir co todi, dj' aveu vint ans. / Dj' a
pierdou pâr mi tins, / a fé totès
biestreyes, / ki ni m' leyèt so l' fond, /
vârmint rén d' bén sûtî, / ki kékès pleus
so l' front, / et l' sogne di s' anoyî.

VI. Mes amours ont bizé / divant minme
di viker. / Mes amisses sont-st evoye / et
i n' rivénront pus. / Mins c' est m' fâte, et
vo m' la / asteure tot fén mierseu. / Dj' a
pierdou m' vicâreye / et mes djonnès
anêyes / podbon. Et l' dierin d' tot, / et
pâr tapant foû l' bon, / dj' a clawé mes
rislets / et dj' a stofé mes lâmes.

Et wice sont i asteure, / ...wice sont i mes
vint ans ?

Christian Thirion, ratournant
Aznavour, pol « moumint
walon » des shijhes-soper di
Limerlé, li 20 di decimbe
2025, mwaisse modêye so
« Berdelaedjes ».

Viyès tecnikes

Les toubaks ¹

On côp les toubaks di l' anêye di dvant vindous, les planteus n' avént pus rén a fé d' l' ivier. Mins, e moes d' mâss, li sâjhon ratakéve.

Dji m' voş va câzer do toubak. Em grand-pere et m' pere estént fabricants d' toubak so li Smwès, a Pouphan.

C' est on ptit viyaedje dins l' valêye, on pô refonci. Les toubaks estént plantés dins les coisses [côte, versant] a Nonne [sud]. On dit eto e l' toponimeye « a solrin » [endroit ensoleillé].

Ci n' esteut nén âjhey po-z î travayî paski ça î disvalève foirt.

Comint çk' on fjheut l' toubak ?

Semaedje / crexhaedje

Bén, a pârti do moes d' mâss, on maxhive les grinnes di toubak avou do tero foirt fén, a pô près on dé a keude po ût a dijh metes cwârés d' coûtches. Tot ç' maxhaedje la (tere et grinnes), on l' meteut dins des pots al confiteure poizés dou çk' i fjheut tchôd. Adon, sovint, c' esteut so l' tchiminêye.

Après kékes djoûs, on veyeut ddja les grinnes ki cmincént a djermer.

So ç' tins la, on aprestéve les coûtches. Elle estént netieyes. On broûléve minme li noere tere so des toles, k' on-z aveut metou l' feu padzo, po li rcure. Come ça, on fjheut crever les ptitès biesses et les mwaijhès grinnes.

Ça sinteut bon dins l' viyaedje. Dayeur, po les efants, ça sinteut l' prétins. C' est a ç' moumint la k' i metént les coûtès coulotes, cabén k' il avént les djambes tote edjalêyes.

Viè 19 di mâss, a l' Sint-Djôzef, les ptitès grinnes k' estént djermêyes, on les rseméve dins les coûtches. On rmeteut les cwâreas so les coûtches po wârdér les

toubaks a screute [à l'abri] do froed. Et on les arozéve di tinzintins.

Après deus moes, il avént poussî d' a pô près dijh cintimetes et tchaeke pitit toubak aveut a pô près shijh a ût foyes.

Adon, il esteut tins d' les rplanter dins les tchamps. Des tchamps k' avént stî tcherwés et rahenés [hersés].

Pou les rplanter, on prindeut on grand marcoe d' bos. C' esteut come on grand rustea avou des dints tos les swessante cintimetes. On rusteléve dins les deus sinses po fé des cwârés. Adon on rpikéve les djonnès plantes a tchaeke cwén. On n' esteut nén a ene betchtêye près, di dj' mi. Mins mi ome mi rprinda : « siya k' on esteut a ene betchtêye près ! ».

On rpikéve, don, insi, tos les djonnès toubaks. On-z aveut a pô près 26 a 27.000 plants po èn ectâre.

Sâcler et djetoner

Tins des troes moes ki shuvént, i les faleut etertini, don. I faleut netyî les sâclins ki poussént todi â pî des djonnès toubaks avou on ratiswer (ene binete u on crawet). On ratisseve etur les toubaks. Et, come il estént ptits, i faleut fé atincion po n' les nén spater.

et di n' les nén côper non pus.

C' esteut del bezogne, pask' i faleut todi ricmîncî. C' est k' ça poussé vite, les sâclins. Mais ç' n' est nén l' tot. I faleut co djetoner les toubaks k' avént crexhou, et c' n' esteut nén rén non pus. On-z aveut les mwins ki colént avou l' goudron k' est dins les djetons et les foyes. Dayeur, i faleut do Sulnich – come on djheut – ou do Vim ou do noer savon et sortot di l' aiwe bén bolante po s' discrasser. Ene niche bezogne, ça.

Côpaedje et souwaedje

A l' fén do moes d' awousse et debut setimbe, on cmince li recole. On côpe les toubaks â pî avou on côpoe. C' e-st on ptit mantche di bos, k' on-z a metou ene lame on pô tryingulaire â dbout. Il faleut pa des côps rbate li côpoe.

Cwand les toubaks estént côpés, on les rashonnéve a tas di shijh u ût. C' esteut pus âjhey po les rmete so la tcherete po les moenner dins les hangârs. Po les fé setchi, on pikéve les toubaks onk a onk so des boudriyots. C' est ene pietche di bos k' i gn a des poentes sins tiesse a kinconce dissu. I gn è-n aveut a pô près doze ou ptete on pô dpus pa boudriyot. Ça depindeut del lârdjeur des pindaedjes.

(shûte dins l' Rantoele 119, po l' ovraedje e waeyén-tins [automne]).

Nelly Denis, âs scoles di Bive (scole pâzès scolîs) li 25 di nôvimbe 2025.

1. Gn av dedja on rapoirtaedje so les toubaks ezès limeros 74, 75, 80, 82 & 83 di nosse gazete, ey ene videyo sol tévé walon-câzante, espliqué pa Yvon Barbazon - li Bon Diu si âme.

Novea live e walon

El famille Walmere

Djan Goffart, nosse gaztî des spôrts, est foirt catchete. Dispu 2023 (les aviretes da Keket), il a scrît cwate ôtes lives. Voci l' cwatrinme.

C' est on riscrîjaedje di totès sinnetes radiofoniques k' avént ddja passé so Radio Quartz dins si emission radio e walon «El tchant d' no cok».

Etcherpintaedje d' ene sinnete

Tchake sinnete, c' est on diyaloke inte « Memere », li grand-mame, eyet Djan-Châle, ès pitit-gamén. Ces passaedjes la sont scrîts ezès clintcheyès letes, et metous e rtrait.

Gn a des courts boket d' prezintaedje (e droetès letes).

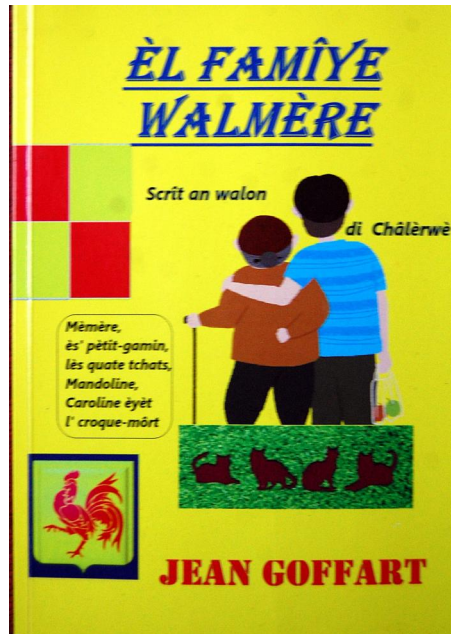
Li sinne s' aclape todi sol minme tcherpinte : Djan-Tchâle vént dire bondjoû a s' grand-mame. I soune a l' ouxh, u intrer pa padrî. Les deus djins s' dijhnut bondjoû, pu dmander des noveles.

Mins divant d' avni a tchafiâjhe, li pitit-gamén (k' a tolminme 27 ans) va cweri deus boesses di bire dins l' frigo. I tchocnut les canetes tot djhant « santé, memere ! : *al vôte* (al vosse), gamén ! »

Pu cmincî a berdeler. Djan-Tchâle est co vî djonne ome, mins i candje di comere come di tchmijhe. Memere vôteut bén k' i trouve tchâsseure a s' pî, mins ostant peter dins on violon, avou s' taenant di pitifi.

Taenant ? Oyi, c' est on foteu d' djin djamây parey. Eyet si grand plaijhi, c' est d' fé des djeus d' mots. I shonne ki c' est po ça k' i n' sait wårder ses crapâdes.

Mins memere n' est nén l' die-rinne, nerén, a sawè couyoner. Et forbate si pitifi. Cwand ci-ci s' sint batou, el « gamén » repete todi l' minme fråze : « Hê, memere, calmêye on pôtes niers ! » C' est onk des râles cas la ki Djan-Châle

atowe si grand-mame. Normâldimint, i s' vouwweynut.

Persounaedjes

Foû des deus mwaisses persounaedjes, gn a des ôtes ki s' awinnnut padecô dins les spoûles. Sacwants sont ddja declarés dins l' sortite sol coviete:

- * les cwate tchets da Memere;
- * Caroline, espotêye « Tor-tuwe », li feye da memere et l' mame da Djan-Tchâle;
- * Gwendoline, espotêye « Mandoline », li pitite-gamene da Memere, adon l' sour Djan-Châle, et, po tot fini:
- * el crocmoirt, l' ome da Caroline, ça fwait : li pârsse do « pitit-gamén », k' i n' s' etind waire avou lu.

Corwaitaedje do walon

Li scrijheu sieve on sistinme ortografike da sinne, rashî sol sistinme Feller, mins diferin do Feller-Fauconnier. Ces scrijha la sont rashonnés sol Wikisourd dizo l' rahouca « Ouves sicrites e Feller-Goffart ». Avou ça k' i gn a pacô do flotmint dins li scrijhaedje do

minme mot (swè / swèf).

Pol motlî lu-minme, i prind do vocabulaire do djoû d' ouy, avou toplin d' epronts à francès. Mins, dictionaireçmint [*lexicalement*], çoula no dene on prumî employaedje di brâmint des mots ki sont ddja dins l' walon câzé mins, so-vint, nén co dins les motîs.

Ces epronts la sont sovint bén adiercîs à rgârd del fonolo-djeye walone: metans: ar-busse (bouxhon d' djârdén), tanteure (spesse gordene), prescripcion (forpassaedje djuridike), monocsidie di carbone, petanke, pidza, artrôze.

Po des mots k' i gn a, Djan Goffart inme mia d' eployî èn aplacaedje [*mot composé*]: ome do feu (pompî), rowe às botikes [*rue commerçante*], boesse àzès imâdjies (posse di tévé), boesse às muzikes (radio).

L' oteur riprind voltî les viyès ratourneures pâr walones come: « on n' erva nén dissu ene djambe » oubén « c' est todi l' pus pitit k' on spotche »

Mins, pacô, i rcalkêye des cenes do francès : « vos n' î dalez nén pâ dos del coyire ». Eco est i possibe ki ces ratourneures la âyexhe dedja passé dins l' walon oyou do scrijheu e payis d' Tchâlèrwè.

Pol croejhete, dins les hagnons racontreces [*paragraphes narratifs*], l' oteur sieve les cognes di l' imparfait pol passé simpe : El djonne ome ersaetcheut ses berikes di solea et dischindeut [*retira, descendit*]. Come dedja veyou e l' Hôte Ârdene pol pluriyal avou -int.

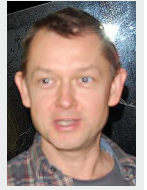
Gn a des ôtes ponts ki sont corwaitîs [*analysés*] sol pådje Wikipedia do live.

Lucyin Mahin, li 5 di djanvî 2026.

Èn operå e walon

Èn elovinant spectåke

Ayir al nute (li 2 d' octôbe), dj' esteu a Nameur po li spectake ki Patrick Leterme a compôzé so deus rimeas da Hinri Simon.

Les tecses fourît scrîts e 1909 pol prumî (Li moirt di l' åbe) ey e 1926 pol deujhinme (Li rvindje di l' åbe).

Patrick Leterme

Patrick Leterme, c' e-st on compôzeu foirt rilomé, k' on voet sovint al televuzion et k' on-z ôt sovint al radio. C' e-st on ptit-fi d' cinsîs do payis d' Heve, ki rgrete ki ses parints et ses grands-parints n' lyi ont nén leyî leu lingaedje, li walon, come eritance.

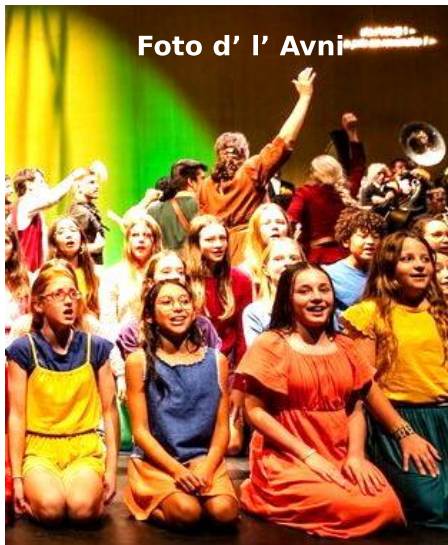
Tins do Covid et do Grand Recloymint, pont d' concert : les muzicyins avént do tins por zels. Ça fwait k' nosse Patrick Leterme s' a reclôs... e Muzêye del veye walone, a Lidje, ewou çk' il a apris a lère li walon et discouvrou Hinri Simon. Come brâmint des Walon-e-s ki rtrovèt leu lingaedje sol târd, i fourit eloviné [*pris sous le charme*] et s' tûza-t i a mete ces deus clapants scrijhaedjes la e muzike.

Li rzultat

Li rzultat, dji l' a oyou ayir et, mi eto, dj' a stî eloviné.

C' est del muzike d' ådjourdu, avou des ârmoneyes et des melodeyes d' enute, mins Patrick Leterme ni roveye mây d' el fé tchanter pol cour et les oreyes ostant k' pol tiesse et l' cervea. Li powezeye da Simon est foirt « veyåve » : ele discrît, ele mostere. Li muzike da Leterme eto, tantia k' on sondje sovint a del muzike di fime, ki mete e valeur les imådjes do scrijheu purade ki d' elzès catchî, ki les rind co pus pârlant-vicantes.

Les deus bokets, et l' muzike ki va avou, sont foirt diferins. Li prumî est pus peneus: c' e-st ene tradjudeye del nateure, ki

s' djowe dins nos campagnes et ki nos dit brâmint ds afwaires, a nozôtes, les djins des anêyes 2000, ki veyèt âtoû d' zeles li nateure forpoujheye et nosse bole epufkinêye. Dins l' deujhinme mitan, l' åbe prind si rvindje tot xhaxhlant et djowe cénk royes å ci ki l' a touwé. Li muzike est pus chinaye, pus petante. Leterme maxhe didins des airs del muzike tradicionale d' amon nozôtes. Des djins do Pordjet Melchior estént la, al rexhowe do spectåke, po djouwer del muzike astok do bar. Et, po mete li cougnet, dj' a oyou ene sacwè k' dji n' âreu nén sondjî k' c' esteut possible : Leterme a l' hass di cour do maxhî ene fanfåre a l' orkesse sinfonike ! Les tabureus (di Bince) et les ôtes muzikeus aplovèt sol sinne et marièt leu muzike al cene des violoncelles po fé del rivindje di l' åbe ene sôre di grande fiesse wice ki tot l' monde e-st al dicâce. Les rwaitants/schoûteus, a ç' moumint la, intrît dins l' djeu: i n' s' ont seu espaitchî do clatchî dins leus mwins a mezeure avou les muzicyins.

L' orkesse

L' orkesse, c' est fleur di muzicyins (compliments å prumî violon !). Les tchanteus sont-st al lecsion. I gn a des grandès djins : c' est l' keur di tchambe di Nameur. I gn a des efants : c' est l' keur des efants do teyåte del « Monnaie », a Brusselse. Dji vs waeranti ki, d' etinde des efants ki n' avént surmint mây oyou câzer do walon, et co pus surmint mây oyou djâzer walon, tchanter « li veye ni stantcheye mây » – vaici, « stantchî » vout dire « s' arester » : li veye ni s' arestêye mây –, dj' end esteu rmouwé ådla.

Esinnaedje

Li metaedje e l' sinne da Ingrid von Wantich Rekowski n' è fwait mây did trop : ci n' est nén èn oratorio (ki les tchanteus n' bodjèt nén) ni ttafwait èn operå, cabén k' les tchanteus « djouwèt » l' drame des powinmes âtoû d' èn åbe riprezinté tot simplumint pa on lonxhea d' coides atelêyes å plafond. Et, come on-z est k' on câze d' operå, i n' fât nén rovyî ki ci n' est nén l' prumî còp ki l' walon s' tchante sol sinne do teyåte. Dins les anêyes 1750, les Lidjwès avént ddja yeu droet a cwate operås. Et, l' an 1931, li grand Eugène Ysaÿe aveut dné « Piére li houyeu ».

Avou ça ki li scrijhaedje est mostré sol fond del sinne, e walon et e francès.

Et po fini ci ptit papî ci scrît al vole : kéne werene po nosse lingaedje ! Li såle esteut bôguye di djins d' totes les ådjes, ki brâmint, ou câzu tertotes, ni savént ddja câzer walon.

Lorint Hendschel, li 30 d' octôbe 2025; tecse e-n etir so Wikisourd

Rifondaedje do walon

Li djoû k' Lorint a rivnou

On s' a Bén Cnozhou, avou Lorint Hendschel, divins les anêyes nonante. Nos nos avéns rescontré pol prumî côp a... Parthenay, divins l' Poitou, e l' France.

Nos î estént eshonne a Non rabinlaedje d' ene soce di disfinse des lingaedjes d' oyi.

On fel disfindeu do walon

Cwand i m' a yeu spliké, ç' djoû la, comint çk' i mådjinéve, avou deus troes soçons, on seu scrijhaedje po totes les sôres di walon, dj' a decidé di dner on côp d' mwin. Dj' a moenné come dj' a polou el *Commission Langues di l' Union culturelle wallonne* (UCW). C' est nén k' dj' esteu necessairmint dacoird avou tot l' moncea do rfondou (scrît walon da tertos), mins i m' shonnéve – eyet i m' shonne todi – ki tos les disfindeus di no lingaedje divént – eyet dvèt co – ndè dvizer serieuzmint inte yeusses.

Lorint a todi disfindu s' manire di vir sins hagnî nolu, çou ki n' a nén todi stî l' cas des cis ki dijhént k' avou li rfondou, on daléve astaler l' diåle e mitan d' l' eglijhe. Les afwaires ont vraimint stî trop lon, adon k' nos esténs tolminme inte disfindeus do walon, m' shonne-t-i.

C' est putete ene des rājhons ki, do cotoû des anêyes 2000, on a moens veyou no camaeråde. Lorint esteut portant dins nos meyeus scrijheus : powezeye, tchansons, fâves et noveles, eyet dedja on roman, « So l' anuti », ercompinsé på pris del Federâcion Waloneye-Brussele.

Lorint, eyu çk' estîz ?

Dji n' aveu pus trop etindou dvizer di Lorint cwand, e 2020, dji m' a rindou conte ki nos avéns, pol powezeye, el minme mājhon d' edicion, Tétrás Lyre. Adon k' i s' avént ocupé di m' rikeuy,

« Pleuves », il avént eto rmetou so voye des scrijhetes di Lorint, « Dins des sôres di romance », des powinmes k' il aveut scrît dins les anêyes 90.

Ene miete paraprès, dji lé divins l' Rantoele k' i s' aveut rmetou so l' Arnitoele. Ça m' a Bén plai cwand il a raconté ses porminâdes avou « Coine di boû » (c' est l' pitit no di s' velo...).

Del campagne, vla ki les Cahiers wallons rpubliyèt des bokets di « Yute di d' ci ». Dji n' pou nén dire ki les Relîs fouxhuxhe des grands sopoirteus di çou ki Lorint a todi disfindou. Todi est i ki no soçon Bernârd (Lowis) a oniestrumint rconoxhou ses cwâlités di scrijheu. Et c' est avou plaijhi ki dj' a lî ou Bén rlî ses « *Saqwantès fauviretes* ».

Li djoû k' Monsieu a rivnou

C' est todi e lijhant l' Rantoele ki dj' aprind ki Lorint a scrît on novea roman. Ni ene ni deus, dji fwai çou k' i fât po l' acater. Lorint mi scrît ki, pol vrai, end a deus ! Onk e rfondou, l' ôte e Feller del sôre des Relîs namurwès. Adon, ebén, dj' a comandé les deus.

A ça ! po ene bele fâve, dji n' a nén stî deçu. L' istwere di Zande ès passe do trevén des anêyes 1900 ey ene nokete, adon ki l' wapeur a wangnî l' bataye des novès machenes conte l' ectricité eyet putete les moteurs a splôzion. Dji n' a nén lâchî disca l' dierinne pådje. Dji n' vos è pou nén dire di trop. Acatez l' live ! Dji wadje ki vos pudroz l' minme plaijhi k' mi a shuve no vârlet dins l' grand tchestea pierdou dins l' vâ des Dûves, do coste d' Lefe, à mitan des edvincions di s' mwaisse.

Way, mins li ké acater ? E Feller ? E rfondou ? Come dj' aveu les deus dlé mi, dji vos va spliker comint çki ça s' a passé : dj' a comincî på « Feller », eyet après ene vintinne di pådjes, dj' a continuwé e rfondou. Vos n' seroz putete nén tertos d' acoird avou mi, mins dj' a yeu pus âjhey avou li rfondou k' avou l' Feller, çou ki fwait ki dj' n' a pus lâchî li rfondou disk' à coron.

Portant, dji pârléye eyet dji scrî ene sôre di walon rmouyî avou do picârd. Mins, e savant deus troes afwaires k' i fât tolminme end esse à courant (xh = ch, po ene sakî come mi, egz...), ça a stî tot seu. Dji n' di nén ça po fé plaijhi ou emarvoyî ene sakî.

Bon, asteure, fijhoz a l' môde di vo-n idêye, dji croe aveur adviné ki c' est çki Lorint voleut.

Vos dire eto k' i n' a nén k' mi k' a trové ça bea, pusdit ki Lorint a wangnî l' pris del Federâcion Waloneye-Brussele, el prumî d' decimbe passé : on bea pris po do foirt bea ovraedje. Adon, djô djô ! po Lorint, mins eto eyet sortot po l' literateure e walon.

Cwè dire di pus ?

Po fini, dji vos dirè eto k' il est tins di s' djoker avou totes les biessès margayes ki n' siervèt a rén, ou Bén djuste a nos efoncer co pus fond k' on est ddja. Les cis k' ont veyou, sintou... ene diferince pus pzante k' on tropea d' elefants trop crâs inte les deus modêyes, i reflechiront putete ene miete a l' avni. Il est pus k' tins di s' tini pa les coisses po disfinde nos lingaedjes, vârmint !

Dominike Heymans, li 7 di djanvî 2026

Linwe-ehâyaedje

Li live di l' efwébé so les noûmots

El Federâcion Walonreye-Brussele a-st eplaidî ès live so les noûmots rtinous des diferinnès bates metowes so pî inte 2015 eyet 2025.

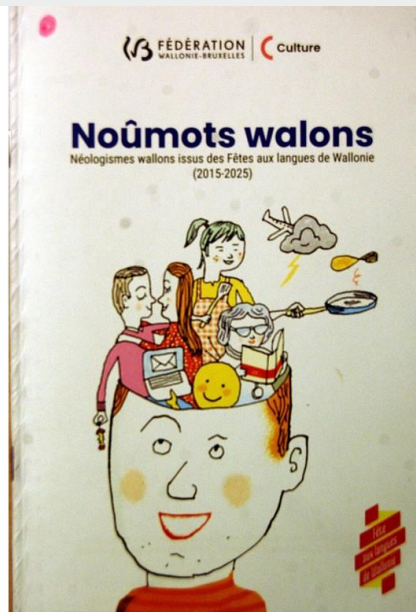
L' ovraedje est adijnçné come on franwal, cwék' i gn a eto, tenawete, des intrêyes avou des mots inglès : « bestseller », « GPS » u co « startup ».

Do novea

Çou ki shonne novea avou cist ovraedje la, c' est k' on n' doet pus passer seulmint på lingaedje da Molière po-z askepyî des noûmots. Bénrade pôrè-t on rprinde des djivions vnant des lingaedjes foû do francès eyet do lingaedje Shakespeare.

Houte des cwate mwaisses accints do walon, tchaeke noûmot est eto dné e rfondou. Gn a brâmint d' nozôtes ki préjhnut cisse pôzucion avanciveuse la d' on live eplaidî oficirmint på ministere.

Si les djins volnut k' el walon rdivegne on lingaedje di tos les djoûs, adon i fât rfonde l' ortografeye. Don-come-dene, c' est l' passaedje obligatwere di tos les lingaedjes k' ont divnou oficirs. Målu-reuzmint pol sistinme Feller – ki tchaeconk pout préjhî u dis-

préjhî – nos dvans constater k' ene ortografeye fonetike ki candje sorlon les hamteas ni nos va nén aspaler po schaper nos pârlers coinreces. Ça n' est nén l' voye k' a shuvou, metans, el lussimbordjwès tins del dijhnyèye 1980.

Dayeur, cwand nos lijhans l' ovraedje, nos veyans bén k' les cwate varyistés Feller prezintes sont raloyeyes àzès pus grandès comenes des cwate diyalekes : Tchâlerwè pol Coûtchant, Nameur pol

Mitan, Lidje pol Levant eyet Bastogne po Nonne. Des grands waloneus, come Jean-Luc Fauconnier u Michel Francard ont sondjî a fé rexhe des rfondants. Dj' ô bén : erfonde leus diyalekes. Come cwè, li rfondou – ki tchaeconk pout eto préjhî u dispréjhî – ça dmane l' avni eyet l' etape ki shût les rfondants.

Tinmes d' enute

Les tinmes des noûmots erwaitnut sovint des tematikes di no sieke : l' ecolodjeye, l' infôrmatike, li tourisse eyet les usteyes ki n' egzistént nén davance. Nos avans, come di djusse, dandjî des noûs djivions [*lexèmes = mots*] po discrire des noûs fenominnes. L' adierça [*but, cible*], c' est d' viker avou s' tins.

Dji vos tradû on boket d' l' atacaedje (k' est e francès). « On lingaedje doet esse eployî dins les dominnes ewou çki l' avni del cominâlté si djowe, afén ki ç' kiminâlté la poye awè èn avni. »

Djîle N. Seraing, li 9 di djanvî 2026

Bate di noûmots del fiesse às lingaedjes walons 2026. Li tinme, ci srè: « les ârts vicants » (dj' ô bén, les ârts k' on fwait so li scanfâr, u ôte pârt mins padvant on publik).

Nén pus d' 10 noûmots avou ene pitite esplikêye di cmint k' il a stî trové, ey ene frâze ki l' novea mot est metou dvins. Come l' an passé, on pout eto evoyî des noûmots foû do tinme.

Divant li 20 d' avri à Siervice des Lingaedjes do Payis : langues.regionales@cfwb.be

Emilaedjes

Steve Lampereur :

Ârîz les câzaedjes d' ene tchanson ki Al Vandertie tchante sol plake 33 toûs « *Les Wallons d'Amérique* » del rîlêye « *Anthologie du folklore wallon* », volume 7, djive 1b. Ele si lome « Pou dj' bén vos tchanter mi tchanson ? »

Response : C' est assez âjhey di comprinde les paroles, apus k' li mot « brochon » ki

shonne voleur dire « mayon » dins l' deujhinme estrofe.

Avou ça ki l' cwatrinme coplet – k' est l' moumint critique – n' est nén clair por mi. Motoit k' les mots ont stî disfôrmez pàs transmeteus del tchanson. End estént i djinnés ?

Li tchanson est schoûtåve so les Berdelaedjes (adresse p. 18) avou les paroles come dj' els etind.

Ådvins (II)

Live às diyalokes da Jean Goffart	p. 14
Nouzome operâ e walon (Lorint Hendschel)	p. 15
Sol novea roman Hendschel (Dominique Heymans)	p. 16
Meyeus noûmots 2015-2025 (Gilles Seraing)	p. 17
Emilaedje del Wisconsin	p. 17
Crakes (Christian Thirion)	p. 18
Sol Daegntoele / waloneus revoyes	p. 18
Lawo-Tseu (binde d' imådjes filozofike da José Schoovaerts)	p. 19-20

Crakes

Ritrovez l' mwaisse modêye so Wikisourd : [http://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Christian Thirion](http://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Christian_Thirion)

C' est måva d' lére

Djôzef : – Dji vén d' lére so l' gazete ki l' alcol c' est måvâ, k' i fât arester.

Fernand : – Mins c' est teribe, çoula !

Djôzef : – Ebén, asteure, dj' el va fé. A cmincî d' ouy, dj' arestêye di lére.

E score

Li dame di score : – Adon, si dji scrî çoucial : « Dji so bele », c' est ké tins ?

Owene : – Li passé, nosse dame !

À café

Mitchî : – Clapant ! Mi feme a l' paket (ele rawåde famile). Ci sereut si bea si l' efant mi poleut ravizer.

Djan : – A, s' i t' ravizéve, ci sereut djusse on mirâke.

Les andjes sont-st e Cir

Djan : – E nosse famile, n a m' bele-mere k' e-st ene andje

Mitchî : – Bén t' as del tchance, twè. Li minne, mi, ele vike toti !

Christian Thirion, li 10 di djanvî 2026

Po-z atchter « Li djoû k' Monsieu a rivnou »

Edicions Bookelis - 21,99 uros (pol ci e rfondou come pol ci riscrît e sistinme Feller). Vos les savoz awè à « FNAC ».

Waloneu-se-s revoyes

Li fâtcheuse end a fwait onk di schård, emey les waloneus !

Loukîz sol Wikipedia walon a « 2025 »

Waibes waloncázantes**L' Aberteke**

<http://aberteke.walon.org>

Videos : Kimint k' Sint-Nicolai vént so tere / Messe di Noyé e walon. / Scoles di walon d' Bive (waeyén-tins et ivier).

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut 12.846 ârtikes à 13 di djanvî 2026. <http://wa.wikipedia.org>.

Wiccioneaire

<http://wa.wiktionary.org>

N aveut 36.763 pådjes à 13 di djanvî 2026, inte di zeles, 31.822 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, respplikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Dipus d' 900 ouves e walon dins totes les ortografeyes. Metous dierinnmint : Les ptits ârtikes da Lucyin Mahin dins l' lete toûnrece [Newsletter] « Arduina ». Sol cimådje : « Li cinsî d' E Brôde et les ptits soteas », ene ouve di 1896 da Jean Levaux (mwaisse ortographe eyet rfondou).

DTW

Diccionaire di tot l' walon : <https://dtw.walon.org/>.

À 13 di djanvî 2026, gn av 38.567 intrêyes.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Sudjets tecniques sol rifondaedje do walon et l' ovraedje so les Wikipedias ; dimande di mots ; totes sôres di tecses e walon...

VoBuze (Youtube)

Tchinne Lucyin Mahin

<http://youtube.com/@mahinlucien>

Payis condruze et walon

Djâspinreye Fesbok foirt ovrante [active]

Li bijhe et l' solea

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

Noveas ponts ratindous : Telin & Fexhe

Muzêye do Pârlaedje

<https://www.museedelaparole.be/>

Amon Lorint

<https://amonlorint.wordpress.com/>

Ezès kékès Rantoeles ki vnèt, Djozé Schoovaerts nos va fé tuzer avou des pinsêyes da Lawo-Tseu, rimetowes e walon. Avou ça ki, les persounaedjes k' esinnut l' cayet, vos les ricnoxhroz kécfeye bén.

Dijhoz mu cwè, vos, Lawo-Tseu

imådjes et ratournaedje : Djozé
rortografiaedje : Louline

Lawo-Tseu, çou ki vout dire « vî efant », « vî mwaisse » ou « mwaisse Lawo », c' esteut on filozofe chinwès k' åreut viké 200 ans vî, eviè l' 6inme sieke divant Dj.-C. et scoler l' djonne Confuciusse. Les acsegnmints da Lawo-Tseu ont miné å tawoyisse, li rilidjon di vint miyons d' Chinwès.

Dijhoz mu cwè, vos, Lawo-Tseu

imådjes et
ratournaedje : Djozé

Si on waite li monde avou l' aspoya do tawo,
les mwais esprits des moirts si vont rtrouver
sins pont d' povwer.

Avou ça ki : leus spèrs ni vénront
pus fé assoti les djins.

